

บทที่ 5

สรุป วิจัยและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินในรูปแบบเกษตรผสมผสานแบบสวนบ้านตามหลักภูมิสังคม ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษา รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินในรูปแบบเกษตรผสมผสานแบบสวนบ้าน ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ และ 2) ศึกษาลักษณะภูมิสังคมที่มีผลต่อการใช้ประโยชน์ที่ดินในรูปแบบเกษตรผสมผสานแบบสวนบ้าน ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ ในการศึกษาใช้วิธีการสำรวจภาคสนามโดยการใช้แบบสอบถาม, การสัมภาษณ์จากเกษตรกร, การเดินสำรวจและบันทึกชนิดของไม้ผลและไม้ยืนต้น จากเกษตรกรจำนวน 39 รายที่เป็นเจ้าของที่ดิน โดยแบ่งเป็นชาย 23 ราย หญิง 16 ราย ผลการศึกษา สรุปได้ว่ารูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินในรูปแบบเกษตรผสมผสานตามหลักภูมิสังคม แบบสวนบ้านของตำบลสวนเขื่อนทั้ง 5 หมู่บ้าน มีอยู่ด้วยกัน 4 รูปแบบ ซึ่งคือ

รูปแบบที่ 1 ประกอบด้วยที่อยู่อาศัย+กลางสาด+ลองกอง+ไม้ผลอื่นๆ+พืชผักสวนครัว+สมุนไพร จำนวน 26 ราย

ลักษณะภูมิสังคมที่มีผลต่อการเลือกรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินในรูปแบบเกษตรผสมผสานของเกษตรกรผสมผสานของเกษตรกรรูปแบบที่ 1 คือ ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ซึ่ง บรรพบุรุษได้มีการเลือกพื้นที่และรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินไว้ให้ก่อนแล้ว คือ การปลูกพืชกลางสาดและลองกองเป็นพืชไม้ผลเป็นหลัก สังเกตได้จากค่าความโตเฉลี่ยของต้นกลางสาดของกลุ่มที่ 1 อยู่ที่ 71.74 เซนติเมตร และลองกองนั้นได้มีการปรับเปลี่ยนพันธุ์ไม้ตามยุคสมัยที่เปลี่ยนไปและความนิยมในการบริโภค จึงเริ่มมีการปลูกและเลือกพันธุ์ที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ และค่าความโตเฉลี่ยของต้นลองกองอยู่ที่ 31.61 เซนติเมตร รายได้เฉลี่ยของการทำสวนบ้านในรูปแบบที่ 1 นี้อยู่ที่ 18,018.34 บาท/ปี ส่วนบ้านเรือนที่อยู่อาศัยก็ไม่มีปรับเปลี่ยนแปลง หรือสร้างเพิ่มเติม เนื่องจากจำนวนสมาชิกในครอบครัวมีไม่มากและอายุเฉลี่ยของเจ้าของสวนบ้านแต่ละสวนก็มากแล้ว โดยอายุเฉลี่ยคือ 62.38 ปี และลูกหลานก็ออกไปทำงานต่างจังหวัด จึงมีการอยู่อาศัยแบบดั้งเดิม และไม่นิยมการเลี้ยงสัตว์

รูปแบบที่ 2 ประกอบด้วยที่อยู่อาศัย+กลางสาด+ลองกอง+ไม้ผลอื่น ๆ+พืชผักสวนครัว+สมุนไพร+ไม้ยืนต้น จำนวน 5 ราย

ลักษณะภูมิสังคมที่มีผลต่อการเลือกรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินในรูปแบบเกษตรผสมผสานของเกษตรผสมผสานของเกษตรกรรูปแบบที่ 2 คือ ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ซึ่ง บรรพบุรุษได้มีการเลือกพื้นที่และรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินไว้ให้ก่อนแล้ว คือ การปลูกพืชกลางสาดและลองกองเป็นพืชไม้ผลเป็นหลัก สังกัดได้จากค่าความโตเฉลี่ยของต้นกลางสาดของกลุ่มที่ 2 อยู่ที่ 74 และลองกองนั้นได้มีการปรับเปลี่ยนพันธุ์ไม้ตามยุคสมัยที่เปลี่ยนไปและความนิยมในการบริโภค จึงเริ่มมีการปลูกและเลือกพันธุ์ที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ และค่าความโตเฉลี่ยของต้นลองกองอยู่ที่ 25.27 เซนติเมตร รายได้เฉลี่ยของการทำสวนบ้านในรูปแบบที่ 2 อยู่ที่ 6,160 บาท/ปี และมีการปลูกไม้ยืนต้นร่วมด้วย คือ ไม้สัก ไม้ไผ่ในสวนบ้าน เหตุผลปลูกไว้เพื่อใช้เองหรือเพื่อการค้า เนื่องจากความต้องการใช้ไม้ มีมาก และนับวันจะสูงขึ้นเรื่อย ๆ อายุเฉลี่ยของเจ้าของสวนบ้านแต่ละสวน อายุโดยเฉลี่ยคือ 55.80 ปี มีการอยู่อาศัยแบบดั้งเดิม และไม่นิยมการเลี้ยงสัตว์

รูปแบบที่ 3 ประกอบด้วยที่อยู่อาศัย+กลางสาด+ลองกอง+ไม้ผลอื่น ๆ+พืชผักสวนครัว+สมุนไพร+เลี้ยงสัตว์ จำนวน 3 ราย

ลักษณะภูมิสังคมที่มีผลต่อการเลือกรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินในรูปแบบเกษตรผสมผสานของเกษตรผสมผสานของเกษตรกรรูปแบบที่ 3 คือ ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ซึ่ง บรรพบุรุษได้มีการเลือกพื้นที่และรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินไว้ให้ก่อนแล้ว คือ การปลูกพืชกลางสาดและลองกองเป็นพืชไม้ผลเป็นหลัก สังกัดได้จากค่าความโตเฉลี่ยของต้นกลางสาดของกลุ่มที่ 3 อยู่ที่ 71.60 เซนติเมตร และลองกองนั้นได้มีการปรับเปลี่ยนพันธุ์ไม้ตามยุคสมัยที่เปลี่ยนไปและความนิยมในการบริโภค จึงเริ่มมีการปลูกและเลือกพันธุ์ที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ และค่าความโตเฉลี่ยของต้นลองกองอยู่ที่ 59.20 รายได้เฉลี่ยของการทำสวนบ้านในรูปแบบที่ 3 อยู่ที่ 46,601.66 บาท/ปี อายุเฉลี่ยของเจ้าของสวนบ้านแต่ละสวน อายุโดยเฉลี่ยคือ 64.33 ปี มีการอยู่อาศัยแบบดั้งเดิม และมีการเลี้ยงสัตว์ไว้บริโภคในครัวเรือนส่วนหนึ่งและอีกส่วนหนึ่งเลี้ยงไว้เพื่อจำหน่าย สัตว์ที่เลี้ยง คือ ไก่และหมู

รูปแบบที่ 4 ประกอบด้วยที่อยู่อาศัย+กลางสาด+ลองกอง+ไม้ผลอื่น ๆ+พืชผักสวนครัว+สมุนไพร+เลี้ยงสัตว์+ไม้ยืนต้น จำนวน 5 ราย

ลักษณะภูมิสังคมที่มีผลต่อการเลือกรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินในรูปแบบเกษตรผสมผสานของเกษตรผสมผสานของเกษตรกรรูปแบบที่ 4 คือ ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ซึ่ง บรรพบุรุษได้มีการเลือกพื้นที่และรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินไว้ให้ก่อนแล้ว คือ การปลูกพืชกลางสาดและลองกองเป็นพืชไม้ผลเป็นหลัก สังกัดได้จากค่าความโตเฉลี่ยของต้นกลางสาดของกลุ่มที่ 4 อยู่ที่ 80.08 และลองกองนั้นได้มีการปรับเปลี่ยนพันธุ์ไม้ตามยุคสมัยที่

เปลี่ยนไปและความนิยมในการบริโภค จึงเริ่มมีการปลูกและเลือกพันธุ์ที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ และค่าความโตเฉลี่ยของต้นตองกองอยู่ที่ 42.14 20 รายได้เฉลี่ยของการทำสวนบ้านในรูปแบบที่ 4 อยู่ที่ 34,048.33 บาท/ปี และมีการปลูกไม้ยืนต้นร่วมด้วย คือ ไม้สัก ไม้ไผ่ ไม้กล้วยในสวนบ้าน เหตุผลปลูกไว้เพื่อใช้เองหรือเพื่อการค้า เนื่องจากความต้องการใช้ไม้ มีมาก และนับวันจะสูงขึ้นเรื่อย ๆ อายุเฉลี่ยของเจ้าของสวนบ้านแต่ละสวน อายุโดยเฉลี่ยคือ 57.60 ปี มีการอยู่อาศัยแบบดั้งเดิม และมีการเลี้ยงสัตว์ไว้บริโภคในครัวเรือนส่วนหนึ่งและอีกส่วนหนึ่งเลี้ยงไว้เพื่อจำหน่าย สัตว์ที่เลี้ยง คือ ไก่ และปลา

นอกจากนี้ยังพบว่า การทำสวนบ้านของเกษตรกรบ้านสวนเขื่อนในปัจจุบันมีการปลูกพืชผักสวนครัวรวมไว้กับไม้ผลด้วย ทำให้สรุปได้ว่าพืชที่ปลูกในสวนบ้านของทั้ง 5 หมู่บ้านนั้นแบ่งออกเป็น 6 ประเภท ได้แก่ พืชผักสวนครัว ไม้ล้มลุก ไม้ผล สมุนไพร และไม้ดอกไม้ประดับ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพืชผักพื้นบ้านที่ได้พันธุ์มาจากป่าธรรมชาติ การจัดเก็บและแลกเปลี่ยนกันเองในชุมชน จึงเป็นพืชผักที่ปลูกง่ายไม่ต้องดูแลรักษามากนักก็สามารถให้ผลผลิตเพียงพอต่อการบริโภค และนำมาใช้ในครอบครัว มีพันธุ์พืชบางส่วนได้รับการสนับสนุนจากองค์กรภาครัฐและนำเข้าจากที่อื่น ชุมชนก็จะปลูกสลับกับพืชผักพื้นบ้านที่มีอยู่

คุณค่าและความสัมพันธ์ของการทำเกษตรผสมผสานแบบสวนบ้าน ประกอบด้วยคุณค่าและความสัมพันธ์ดังนี้

1. คุณค่าและความสัมพันธ์ด้านปัจจัยสี่ พืชผักจากสวนหลังบ้านเป็นแหล่งผลิตปัจจัยสี่ ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีพของคนเรา การพึ่งพาอาศัยและการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันของคนในชุมชนประกอบกับวิธีการทำสวนบ้านเป็นการผลิตที่มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของเกษตรกรมาตั้งแต่บรรพบุรุษ จึงถือเป็นแบบแผนในการปฏิบัติ และแสดงออกถึงความเป็นเอกลักษณ์ของภูมิสังคมของเกษตรกรเอง เช่น อาหารพื้นบ้าน ตลอดจนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ยังคงสืบทอดสู่ลูกหลาน

2. คุณค่าและความสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจ คุณค่าด้านเศรษฐกิจของพืชผักและผลไม้ในสวนบ้าน เป็นการปลูกเพื่อไว้บริโภค ลดค่าใช้จ่าย สร้างรายได้ และได้ความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันของคนทั้งในและนอกชุมชน

3. คุณค่าและความสัมพันธ์ด้านสังคม เกิดขึ้นบนฐานระบบความสัมพันธ์ และประเพณีวัฒนธรรมของคนในชุมชน การพูดคุยแลกเปลี่ยนและสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างทำสวนบ้าน การแบ่งปันผลผลิต การบริจาคทาน และการทำสวนบ้านเป็นปัจจัยสำคัญในการพึ่งตนเองของชุมชน และเกิดชุมชนเข้มแข็งในที่สุด

4. คุณค่าและความสัมพันธ์ด้าน เป็นการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม ครอบคลุมทั้งทางร่างกาย ความคิด ความเชื่อ อยู่ในสังคมและสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชนมีสุขภาพดี คุณค่าและความสัมพันธ์ทางร่างกาย ที่เห็นเด่นชัด คือ เรื่องปัจจัยสี่ ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตของเรา และส่งผลกระทบต่อจิตใจทั้งทางตรงและทางอ้อม ที่เห็นเด่นชัด คือ การบริจาการนำพืชผักผลไม้จากสวนบ้านมาใช้ในการประกอบพิธีกรรมและการทำบุญประเพณีต่าง ๆ

5. คุณค่าและความสัมพันธ์ด้านสิ่งแวดล้อม แบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) ปรับปรุงความสมดุลของอากาศ ปลูกพืชคาร์บอนไดออกไซด์และคลายออกซิเจน ซึ่งคนสัตว์และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ใช้หายใจ 2) เพิ่มความอุดมสมบูรณ์แก่ดิน ซากพืชถูกย่อยสลายด้วยสัตว์เล็ก ๆ ในดิน และเป็นปุ๋ยแก่พืชด้วยกัน 3) สร้างความสมดุลแก่ระบบนิเวศน์เป็นแหล่งอาหารและที่อยู่อาศัยของสัตว์และแมลงต่าง ๆ

6. คุณค่าและความสัมพันธ์ด้านประเพณีวัฒนธรรม พืชผักในสวนบ้านนอกจากตอบสนองในเรื่องปัจจัยสี่ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตแล้ว เกษตรกรยังนำพืชผักในสวนและผลไม้มาแลกเปลี่ยนแบ่งปัน แก่ญาติพี่น้องและที่สำคัญยังนำสิ่งของเหล่านี้ไปร่วมทำบุญที่วัดและเครื่องกอบบุญในการทำบุญประเพณีเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาและประเพณีเกี่ยวกับบุคคล ซึ่งพิธีกรรมเหล่านี้เป็นความเชื่อ ที่อยู่บนฐานระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

ส่วนลักษณะภูมิสังคมที่มีผลต่อการใช้ประโยชน์ที่ดินในรูปแบบเกษตรผสมผสานแบบสวนบ้าน พบว่า ลักษณะภูมิสังคมที่มีผลต่อการใช้ประโยชน์ที่ดินในรูปแบบเกษตรผสมผสานแบบสวนบ้าน ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ คือ การสืบทอดการทำเกษตรจากบรรพบุรุษทั้งมิติทางกายภาพและมิติทางสังคม นั่นคือการทำเกษตรในที่ดินเดิมภายใต้สภาพภูมิศาสตร์แบบเดิมที่ผ่านการคัดสรรมาแล้วว่ามีความเหมาะสมกับการปลูกกลางสาดและลองกองควบคู่กับการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านตั้งแต่การคัดเลือกพื้นที่ คัดเลือกพันธุ์ที่เหมาะสม การบำรุงดูแลรักษา และวิธีการเก็บรักษาผลผลิต อีกทั้งเกษตรกรยังมีการประยุกต์ ปรับเปลี่ยน แสวงหาองค์ความรู้ให้เข้ากับยุคปัจจุบัน ซึ่งทั้งหมดตั้งอยู่บนฐานระบบความสัมพันธ์ของชุมชนตำบลสวนเขื่อนซึ่งเป็นสังคมเกษตรกรรมเพื่อเลี้ยงชีพ มีการพึ่งตนเองอยู่แบบพอเพียงมาอย่างยาวนาน

วิจารณ์ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องการใช้ประโยชน์ที่ดินในรูปแบบเกษตรผสมผสานตามหลักภูมิสังคม กรณีศึกษา: ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ มีวัตถุประสงค์ของการศึกษาจำนวน 2 ข้อ คือ การศึกษารูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรผสมผสานแบบสวนบ้านในตำบลสวนเขื่อน และศึกษาลักษณะภูมิสังคมที่มีผลต่อการใช้ประโยชน์ที่ดินแบบผสมผสานแบบสวนบ้านในตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ นั้น ผลจากการวิจัยสามารถตอบวัตถุประสงค์การศึกษาได้ครบถ้วนทั้ง 2 ข้อ นั่นคือ รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรผสมผสานแบบสวนบ้านของเกษตรกรตำบลสวนเขื่อนมีทั้งหมด 4 รูปแบบ ที่แต่ละรูปแบบมีองค์ประกอบของพืชดั้งเดิมของพื้นที่ตำบลสวนเขื่อน คือ ลองกอง ลางสาด เป็นองค์ประกอบหลักที่ผสมผสานด้วยองค์ประกอบย่อยอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นการเลี้ยงสัตว์ พืชผักสวนครัว ไม้ผล หรือการเลี้ยงสัตว์ที่เกษตรกรเน้นผลิตทั้งจำหน่ายและจุนเจือครอบครัวซึ่งมีความแตกต่างกันไปตามสภาพครอบครัวของเกษตรกร การทำเกษตรลักษณะนี้เป็นการทำเกษตรแบบวนเกษตรที่สอดคล้องกับงานวิจัยของสมคิด (2540) ที่ได้ศึกษาระบบวนเกษตรที่มีความหลากหลายของแต่ละภูมิภาคและเกษตรกรแต่ละรายที่ศึกษาก็ล้วนแล้วมีเป้าหมายในการผลิตที่แตกต่างกัน แต่รูปแบบของการทำสวนบ้านของเกษตรกรตำบลสวนเขื่อนทั้ง 39 รายพบว่าแต่ละรูปแบบมีการปลูกสมุนไพรอยู่ด้วยซึ่งแตกต่างจากผลการวิจัยของ ประพันธ์ (2537) ที่ได้กล่าวไว้ว่า ปัจจุบันเกษตรกรรู้จักการใช้สมุนไพรน้อยมากซึ่งแสดงให้เห็นว่าการแพทย์แผนใหม่ทำให้ประชาชนละทิ้งภูมิปัญญาเกี่ยวกับการปลูกและใช้สมุนไพรพื้นบ้าน แต่เกษตรกรตำบลสวนเขื่อนยังมีการปลูกและใช้สมุนไพรทั้งเพื่อการจำหน่ายและการดูแลสุขภาพของตนเองในการทำเกษตร ดังนั้นการวิจัยครั้งนี้จึงไม่อาจสรุปได้ว่าเกษตรกรสนใจแพทย์สมัยใหม่จนละเลยองค์ความรู้ดั้งเดิมในการดูแลสุขภาพตนเอง

อีกทั้งการรูปแบบการทำเกษตรแบบสวนบ้านของเกษตรกรบ้านสวนเขื่อนสอดคล้องกับแนวคิดและรูปแบบการเกษตรแบบผสมผสานไว้อย่างครบถ้วนดังที่ สุวรรณ (2540) ได้กล่าวไว้ไม่ว่าจะเป็น การจัดระบบของกิจกรรมการผลิตในไร่นา ได้แก่พืช สัตว์และประมงให้มีการผลิตอย่างเกื้อกูลซึ่งกันและกัน สร้างความสมดุลต่อสิ่งแวดล้อม และเกษตรผสมผสานนี้เองมีการกิจกรรมการผลิตที่หลากหลายเพื่อให้เกษตรกรลดความเสี่ยงต่อภาวะของการขาดทุนเนื่องจากมีรายได้จากกิจกรรมทางการเกษตรตลอดทั้งปี ซึ่งการทำเกษตรแบบสวนบ้านของเกษตรกรทั้ง 39 รายได้สร้างรายได้ตลอดทั้งปีให้กับเกษตรกร รายได้มากหรือน้อยเป็นไปตามตามกิจกรรมการผลิตของเกษตรกรแต่ถึงแม้บางกิจกรรมจะสร้างรายได้น้อย เช่น พืชสมุนไพร หรือ ไม้ผลบางชนิดเกษตรกรปล่อยให้เติบโตตามธรรมชาติ ก็ถือว่าเกษตรกรยังได้กำไรเนื่องจากต้นทุนการผลิต

แทบจะไม่มี และการทำเกษตรผสมผสานแบบสวนบ้านของเกษตรกรบ้านสวนเขื่อนทั้ง 4 รูปแบบ ซึ่งสอดคล้องกับการจัดแบ่งประเภทการทำเกษตรผสมผสานของ กรมส่งเสริมการเกษตร (2550) คือ การเกษตรผสมผสานพืช-พืช การเกษตรแบบผสมผสานพืช-ปลา การเกษตรแบบผสมผสาน สัตว์-ปลาและการเกษตรแบบผสมผสานพืช-สัตว์

และเนื่องจากการทำเกษตรผสมผสานแบบสวนบ้านของเกษตรกรตำบลสวนเขื่อน สอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับภูมิสังคมของ สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงาน โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.) (2548) ที่ผู้วิจัยได้ประมวลสรุปไว้ว่าเป็นการพัฒนาที่ยึดเอาสภาพแวดล้อมของพื้นที่เป็นจุดเริ่มต้นในการวางแผนการศึกษาและพัฒนาเพื่อต่อยอดจากสิ่งที่มีอยู่ไม่ว่าจะเป็นสภาพทางกายภาพ สภาพทรัพยากร วัฒนธรรม ความเชื่อ ประเพณี การดำเนินวิถีชีวิตของผู้คนในพื้นที่นั้นที่มิใช่เป็นการเริ่มต้นทำสิ่งใหม่ การพัฒนาตามหลักภูมิสังคมจึงเป็นการให้คุณค่ากับสิ่งที่มีอยู่เดิมและนำมาพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นตามสถานการณ์และบริบทแวดล้อมของสังคมที่เปลี่ยนไป ซึ่งการทำเกษตรผสมผสานแบบสวนบ้านของเกษตรกรตำบลสวนเขื่อนทั้ง 4 รูปแบบ เป็นการทำการเกษตรที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ นั่นคือ เกษตรกรทำการเกษตรแบบสวนบ้านในพื้นที่ดินเดิมที่ได้รับการสืบทอดต่อกันมา ซึ่งเป็นการทำการเกษตรภายใต้ผืนแผ่นดินที่มีชุดดินที่สอดคล้องกับการปลูกกลางสาดและลองกองในภูมิศาสตร์เดิมด้วย อีกทั้งเกษตรกรยังได้รับการคัดเลือกพันธุ์ลองกองกับกลางสาด ซึ่งเป็นพืชดั้งเดิมที่บรรพบุรุษเห็นแล้วว่าสามารถปลูกในพื้นที่ตำบลสวนเขื่อนแล้วสร้างเป็นอาชีพและก่อให้เกิดรายได้ เกษตรกรรุ่นลูกหลานจึงสืบทอดต่อกัน ทั้งวิธีการปลูก การดูแลรักษาและการเก็บเกี่ยวผลผลิต ซึ่งถือว่าการทำเกษตรผสมผสานผ่านระบบภูมิปัญญาท้องถิ่นดัง ฉลองชัย (2542) ได้กล่าวถึงภูมิปัญญาไว้ว่าเป็นการสั่งสมขึ้นมาจากระบบการดำรงชีวิต สังคมและสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน ถ่ายทอดสืบทอดกันมาเป็นวัฒนธรรม ซึ่งภูมิปัญญาชาวบ้านมีลักษณะสำคัญบางประการ คือมีความเหมาะสมกับท้องถิ่นมีความเชื่อมโยงสูงและเคารพผู้อาวุโส และการถ่ายทอด ซึ่งเกษตรกรตำบลสวนเขื่อนมีวิธีการถ่ายทอดองค์ความรู้ในการทำเกษตรผสมผสานผ่านการปฏิบัติร่วมกับคนรุ่นเดิมและการบอกเล่าองค์ความรู้ในการทำเกษตรต่อกันมาจนถึงรุ่นปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการคัดเลือกพื้นที่ การคัดเลือกพันธุ์ การดูแลรักษาและวิธีการเก็บและรักษาผลผลิต ซึ่งคนปัจจุบันนอกจากนำองค์ความรู้เหล่านั้นมาใช้แล้ว เกษตรกรรุ่นลูกยังมีการแสวงหาองค์ความรู้ใหม่เข้ามาปรับใช้ภายใต้สภาพแวดล้อมที่ปรับเปลี่ยนไป เช่น ความรู้ในเรื่องการทำปุ๋ยชีวภาพ การตัดแต่งกิ่ง การผลิตสารไล่แมลงจากพืช รวมถึงการแปรรูปผลผลิตเพื่อเพิ่มมูลค่า เป็นต้น นอกจากนั้นเกษตรกรจำนวน 10 รายยังมีการปลูกไม้ยืนต้นคือไม้สักแทรกอยู่ในแปลงสวนบ้านเพื่อให้เป็นไม้ใช้สอยและสร้างมูลค่าให้กับเกษตรกรที่นับวัน

ราคาไม้จะยิ่งสูงขึ้นซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดไม้ 3 อย่างประโยชน์ 4 ประการดังที่ คณิต (2537) ได้กล่าวไว้

การทำเกษตรผสมผสานแบบสวนบ้านของเกษตรกรตำบลสวนเขื่อนเป็นการทำเกษตรรูปแบบวนเกษตรแบบดั้งเดิมที่ยังคงรักษารูปแบบการทำเกษตรตามบรรพบุรุษอย่างเหนียวแน่นไปพร้อม ๆ กับการนำพืชหลากหลายชนิดและเลี้ยงสัตว์เข้ามาสร้างเป็นกิจกรรมเพิ่มเติมเพื่อสร้างแหล่งอาหาร และรายได้ให้เกิดการหมุนเวียนตลอดทั้งปี นอกจากนี้เป็นการสร้างรายได้และอาชีพให้กับเกษตรกรแล้ว การทำเกษตรผสมผสานแบบสวนบ้านยังคงคุณค่าในมิติทางด้านการเป็นแหล่งอาหาร การดูแลสุขภาพ ที่อยู่อาศัยแล้ว ยังคงคุณค่าทางด้านจิตใจและความสัมพันธ์ทางด้านสังคมให้กับเกษตรกรในตำบลสวนเขื่อนที่ยังคงการแบ่งปันผลผลิตที่ได้ให้แก่เพื่อนบ้าน ช่วยเหลือเกื้อกูลกันทั้งด้านความรู้และการดูแลรักษา ทำให้ระบบความสัมพันธ์ในชุมชนเป็นแบบพี่น้องไม่ได้ผันแปรไปตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนไป และท้ายที่สุดการทำเกษตรแบบสวนบ้านนี้ยังให้คุณค่าที่สำคัญต่อสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นการรักษาความสมดุลของระบบนิเวศน์ไปในตัวด้วย

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย เรื่องการใช้ประโยชน์ที่ดินในรูปแบบเกษตรผสมผสานตามหลักภูมิสังคม กรณีศึกษา ตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมือง จังหวัดแพร่ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการให้ความช่วยเหลือเกษตรกรที่เป็นสมาชิกกลุ่มกลางสาด/ลองกอง และผู้สนใจอื่น ๆ ที่ไม่ได้เป็นสมาชิกกลุ่ม เพื่อจะได้พัฒนาปรับปรุงและจัดการการใช้ประโยชน์ที่ดินในรูปแบบเกษตรผสมผสานตามหลักภูมิสังคม และเพื่อให้เกษตรกรสามารถช่วยเหลือตัวเองได้และพัฒนาปรับปรุงผลผลิต นำไปสู่การจัดการระบบเกษตรผสมผสาน เพื่อเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติให้มีประสิทธิภาพสูงสุดทั้งในระยะสั้นและระยะยาวดังนี้

1. การใช้ปุ๋ยอินทรีย์หรือน้ำหมักชีวภาพเพิ่มผลผลิต เนื่องจากที่ผ่านมากเกษตรกรส่วนใหญ่ใช้วิธีการดูแลรักษาให้เป็นไปตามธรรมชาติ จึงส่งผลให้ได้ผลผลิตไม่ดีและจำนวนไม่มากนัก ดังนั้นเกษตรกรจึงควรศึกษาและนำเอาเศษใบไม้และเศษต่างๆ ที่สามารถนำมาหมักเป็นปุ๋ยอินทรีย์หรือน้ำหมักชีวภาพ มาใช้เพราะนอกจากจะช่วยเพิ่มผลผลิตแล้วยังเป็นการอนุรักษ์ธรรมชาติอีกทางหนึ่งด้วย

2. หน่วยงานของรัฐบาลกลางควรเข้ามาช่วยเหลือในการจัดหาแหล่งน้ำให้เพียงพอในฤดูแล้ง เนื่องจากในพื้นที่ไม่มีแหล่งน้ำผิวดินไว้ใช้ หากสวนบ้านไหนมีบ่อน้ำไว้ใช้เองก็

ไม่เดือนร้อนนัก แต่ก็ยังไม่เพียงพอ ดังนั้นจึงประสงค์ที่จะให้ภาครัฐเข้ามาช่วยเหลือในการจัดหาแหล่งน้ำเพื่อใช้ในการเกษตรให้มากขึ้น

3. องค์การบริหารส่วนตำบลสวนเขื่อนควรส่งเสริมการจัดตั้งกลุ่มในรูปแบบของสหกรณ์ เพื่อเป็นศูนย์กลางในการให้คำแนะนำ กำหนดราคา จัดหาตลาดที่แน่นอนและประกันราคาผลผลิตขั้นต่ำ เพื่อเป็นหลักประกันให้เกษตรกรมั่นใจว่า ผลผลิตของตนสามารถจำหน่ายได้แน่นอน

4. องค์การบริหารส่วนตำบลสวนเขื่อน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น โรงเรียน สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด ควรเข้ามามีส่วนสนับสนุนให้ระบบการทำเกษตรผสมผสานแบบสวนบ้านขยายผลจากรุ่นสู่รุ่นเพื่อให้เกิดการอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการทำเกษตรรูปแบบเกษตรผสมผสาน แบบสวนบ้าน โดยเฉพาะการปลูกกลางสาดและลองกองมิให้สูญหายไปเนื่องจากเกษตรกรที่มีภูมิปัญญาเหล่านี้ในปัจจุบันอยู่ในวัยกลางคนและสูงวัยทั้งสิ้น และควรมีการสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดการซื้อขายกลางสาดและลองกองให้เป็นผลไม้ที่คนท้องถิ่นหันมาบริโภคแทนการซื้อผลไม้ต่างถิ่นทั้งในตำบลและพื้นที่ใกล้เคียงเพื่อกระจายผลผลิตให้กับเกษตรกรเพื่อให้คนรุ่นใหม่เกิดความมั่นใจในเรื่องรายได้และอาชีพที่เลี้ยงครอบครัวได้

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยในครั้งต่อไป

1. การวิจัยเรื่องคุณภาพของกลางสาด และลองกองซึ่งเป็นพืชหลักของเกษตรกรในตำบลให้มีคุณภาพทั้งขนาด โตขึ้นและรสชาติที่ดีขึ้นเพื่อให้เกษตรกรสามารถต่อรองราคาได้สูงขึ้น

2. การวิจัยเพื่อถอดองค์ความรู้การจัดการการเกษตรผสมผสานแบบสวนบ้านทั้ง 4 รูปแบบเพื่อนำไปขยายผลให้กับเกษตรกรรายอื่น ๆ ในตำบลที่ยังไม่สามารถจัดการการทำเกษตรแบบสวนบ้านของตนเองได้ดี

3. กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้การทำเกษตรผสมผสานแบบสวนบ้านของเกษตรกรตำบลสวนเขื่อน อำเภอเมือง จังหวัดแพร่เพื่อให้เกิดการสืบทอดองค์ความรู้ของบรรพบุรุษสู่เกษตรกรรุ่นใหม่

4. การศึกษาวิจัยการทำเกษตรผสมผสานแบบสวนบ้านที่อาศัยองค์ความรู้และภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่นเป็นการทำการเกษตรที่ขึ้นอยู่กับสภาพภูมิศาสตร์ดั้งเดิมที่มีความเหมาะสมกับการปลูกพืชที่ผ่านการเลือกสรรว่ามีความเหมาะสมจากบรรพบุรุษแล้ว เป็นที่น่าสนใจว่าหากสภาพภูมิศาสตร์ของตำบลสวนเขื่อนมีการเปลี่ยนแปลงไปทั้งจากภัยธรรมชาติหรือความเจริญทางด้าน

เทคโนโลยีจะส่งผลให้รูปแบบการทำเกษตรของเกษตรกรจะมีการเปลี่ยนแปลงหรือไม่อย่างไร ซึ่งควรจะมีการทำงานศึกษาวิจัยต่อยอดเชิงวิชาการในการวิเคราะห์เชิงเศรษฐศาสตร์ และสังคมต่อไป

